

Z orzecnictwa Sądu Najwyższego

Dr Eliza Maniewska

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0002-8101-7351

e-mail: e.maniewska@wpia.uw.edu.pl

Nieważność postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych a zachowanie standardu należytej obsady sądu (art. 379 pkt 4 k.p.c.) – najnowsze orzecznictwo

Invalidity of proceeding in labor law and social security cases and maintaining the standard of proper composition of the court (Article 379(4) of the Code of Civil Procedure) – the latest jurisprudence

Streszczenie

Autorka referuje orzecznictwo Sądu Najwyższego skoncentrowane wokół problematyki zachowania standardu należytej obsady sądu w sprawach objętych procedurą cywilną, gdy w składzie sądu bierze udział osoba powołana na urząd sędziego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw. Szerzej omawia najnowszy judykat z tego zakresu zapadły w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego.

Słowa kluczowe

nieważność postępowania, skład sądu, prawo do sądu

JEL: K31

Abstract

The author presents the jurisprudence of the Supreme Court focused on the issue of maintaining the standard of proper composition of the court in cases covered by civil procedure, when a person, which participates in the composition was appointed to the office of judge at the request of the National Council of the Judiciary formed in the procedure specified in the Act of 2017 amending the Act on the National Council of the Judiciary and other acts. She discusses in more detail the latest judgment in this field passed in the Labor and Social Security Law Chamber of the Supreme Court.

Keywords

the invalidity of the proceedings; the composition of the court; right to a fair trial

Przypomnijmy, że w mającej moc zasady prawnej uchwale pełnego składu Sądu Najwyższego — połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20, OSNC 2020/4/34 (por. także Grajewski, 2020), Sąd Najwyższy przyjął, że:

1. Nienależyta obsada sądu w rozumieniu art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. albo sprzeczność składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. zachodzi także wtedy, gdy w składzie sądu bierze udział osoba powołana na urząd sędziego Sądu Najwyższego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw.

2. Nienależyta obsada sądu w rozumieniu art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. albo sprzeczność składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. zachodzi także wtedy, gdy w składzie sądu bierze udział osoba powołana na urząd sędziego w sądzie powszechnym al-

bo wojskowym na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw, jeżeli wadliwość procesu powoływania prowadzi, w konkretnych okolicznościach, do naruszenia standardu niezawisłości i bezstronności w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej oraz art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

3. Wykładnia art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. oraz art. 379 pkt 4 k.p.c. przyjęta w punktach 1 i 2 niniejszej uchwały nie ma zastosowania do orzeczeń wydanych przez sądy przed dniem jej podjęcia oraz do orzeczeń, które zostaną wydane w toczących się w tym dniu postępowaniach na podstawie Kodeksu postępowania karnego przed danym składem sądu.

4. Punkt 1 niniejszej uchwały ma zastosowanie do orzeczeń wydanych z udziałem sędziów Izby Dyscypli-

narnej utworzonej w Sądzie Najwyższym na podstawie ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym bez względu na datę wydania tych orzeczeń.

Na kanwie przytoczonej uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego, Sąd Najwyższy odpowiadając na szeroko uzasadnione pytanie prawne Sądu Apelacyjnego w Gdańsku (postanowienie z 12 stycznia 2022 r., III APa 22/21), w uchwale z 5 kwietnia 2022 r., III PZP 1/22 (OSNP 2022/10/95) przyjął, że:

„Ocena co do sprzeczności składu sądu z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c., gdy w składzie sądu bierze udział osoba powołana po dniu 23 stycznia 2020 r. na urząd sędziego w sądzie powszechnym na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r., poz. 3), wymaga prowadzenia ustaleń według kryteriów określonych w uzasadnieniu uchwały składu połączonych Izb: Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20 (OSNC 2020 nr 4, poz. 34), czy wadliwość procesu powoływania prowadzi, w konkretnych okolicznościach, do naruszenia standardu niezawisłości i bezstronności w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej oraz art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.”

W uzasadnieniu uchwały III PZP 1/22, w pierwszym rzędzie odniesiono się do kwestii obowiązywania uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2020 r. w kontekście tego, że została ona wyrokiem z 20 kwietnia 2020 r., U 2/20 (OTK-A 2020, poz. 61) uznana przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodną z art. 179, art. 144 ust. 3 pkt 17, art. 183 ust. 1, art. 45 ust. 1, art. 8 ust. 1, art. 7 i art. 2 Konstytucji RP, art. 2 i art. 4 ust. 3 TUE oraz art. 6 ust. 1 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Trybunał Konstytucyjny, oceniając, czy uchwała Sądu Najwyższego podlega jego kognicji, odwołał się do art. 188 ust. 3 Konstytucji RP, zgodnie z którym Trybunał orzeka w sprawach „zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami”. Mając na względzie tę regulację Trybunał Konstytucyjny przypisał uchwale połączonych Izb cechy przepisu (aktu) prawa wewnętrznego, który może podlegać badaniu przez ten organ. W konsekwencji orzekł o jej niezgodności z powołanymi wzorcami ustawy zasadniczej i prawa międzynarodowego. Skutek przyjęcia przez Trybunał Konstytucyjny (w oparciu o art. 188 ust. 3 Konstytucji RP), że (tak zwana abstrakcyjna) uchwała Sądu Najwyższego stanowi nie tylko normę prawną (swoistą paranormę), ale wręcz przepis prawa wydany przez centralny organ państwowy, wynika z art. 190 ust. 3 Konstytucji RP. Skutek ten miałby polegać na tym, że, uchwała połą-

czonych Izb straciła moc obowiązującą jako akt normatywny (jako przepis prawa).

W tym zakresie Sąd Najwyższy uwypuklił, że nie wkracza w tę ocenę (kwalifikację) Trybunału Konstytucyjnego i jej skutek, uznając niezależność płaszczyzn dokonywanych ocen prawnych i niezależność kognicji (pozostawiając tę ocenę doktrynie; por. krytycznie o wyroku Trybunału Konstytucyjnego: Kappes, Skrzydło, 2020, s. 120; Tuleja, 2020, s. 48; Łazarska, 2020, s. 4; Garlicki, 2021, s. 5; Hermeliński, Nita-Światłowska, 2021, s. 38; Stefański, 2021, s. 3).

Sąd Najwyższy stwierdził natomiast, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 20 kwietnia 2020 r. (U 2/20), nie mógł i nie wywarł bezpośredniego skutku wobec uchwały połączonych Izb jako orzeczenia Sądu Najwyższego. Nie oznacza on, że uchwała połączonych Izb została unieważniona, nie obowiązuje jako orzeczenie sądu, jako uchwała wykładnicza, interpretująca prawo, czyli została wyeliminowana z porządku prawnego (przestała istnieć) i nie wywiera skutków prawnych. W żadnym zakresie nie zostały uchylone (zmienione) przepisy ustawowe stanowiące podstawę prawną podejmowania przez Sąd Najwyższy uchwał interpretujących przepisy prawne poza rozstrzygnięciem konkretnych spraw sądowych. Nie były one też przedmiotem kontroli konstytucyjnej. Zgodnie z art. 87 § 1 ustawy o SN, uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego z chwilą ich podjęcia uzyskują moc zasad prawnych, a z art. 88 § 2 tej ustawy wynika, że odstępianie od zasady prawnej uchwalonej przez połączone Izby przez jakikolwiek skład orzekający Sąd Najwyższego, wymaga ponownego rozstrzygnięcia w drodze uchwały połączonych Izb. Takiej uchwały — co jest powszechnie znane — dotychczas nie podjęto.

W tym też znaczeniu uchwała stanowiąca zasadę prawną wiąże wszystkie składy orzekające Sądu Najwyższego, które dopóty nie mogą przyjąć odmiennej interpretacji przepisu wyłożonego w tej zasadzie, dopóki nie nastąpi odstępianie od zasady prawnej przez odpowiedni skład Sądu Najwyższego. W tym kontekście Sąd przypomniał, że w orzecznictwie wyrażono trafny pogląd, zgodnie z którym składy Sądu Najwyższego nie mogą orzekać sprzecznie z zasadą prawną, dopóki nie nastąpi zmiana stanu prawnego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 2006 r., I PZP 2/06, OSNP 2007/15-16/224 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 2007 r., II UK 23/07, OSNP 2008/19-20/296). Uchwały takie mają bowiem charakter abstrakcyjny, zatem — inaczej niż w przypadku typowych orzeczeń interpretacyjnych — ich moc wiążąca nie jest ograniczona zmianą okoliczności faktycznych, ale jedynie prawnych.

Należy natomiast pamiętać, że sądy powszechne nie są związane uchwałą powiększonego składu Sądu Najwyższego stanowiącą zasadę prawną (uchwałą połączonych Izb), a respektowanie poglądu prawnego (wykładni) wyrażonego w uchwale wynika wyłącznie z autorytetu Sądu Najwyższego (Garlicki, 2019, s. 380; Szmulik,

2008, s. 328; uzasadnienie uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego z 5 maja 1992 r., Kw. Pr. 5/92, OSNCP 1993/1-2/1).

W uzasadnieniu wywiedziono dalej, że skoro Sąd Najwyższy (skład orzekający) rozpatrujący przedstawione przez Sąd Apelacyjny zagadnienie prawne jest związany uchwałą połączonych Izb, to odpowiedź Sądu Najwyższego nie może być inna, jak tylko zgodna z uchwałą połączonych Izb, a ściślej z wykładnią sformułowaną w punkcie 2 tej uchwały, przy czym dotyczy ona tylko sytuacji, w której wadliwość procesu powoływania sędziego prowadzi, w konkretnych okolicznościach, do naruszenia standardu niezawisłości i bezstronności w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej oraz art. 6 ust. 1 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Okoliczności te, a więc wadliwość procesu powoływania sędziego, powinna być przedmiotem badania w konkretnych przypadkach.

Dalej Sąd Najwyższy wskazał, że w uzasadnieniu uchwały połączonych Izb, przedstawiono środki prawne służące ocenie sprzeczności składu sądu z przepisami prawa. Ocena, czy wymiar sprawiedliwości jest sprawowany przez sąd niezależny, w składzie którego zasiadają niezawisli i bezstronni sędziowie, jest realizowana przy (normalnym, przyjętym w praktyce orzeczniczej) wykorzystaniu instrumentów procesowych, które ustawodawca oddał do dyspozycji sądowi prowadzącemu postępowanie, jak i stronom, z udziałem których ono się toczy. W procedurze cywilnej jest to w szczególności art. 379 pkt 4 k.p.c., wskazujący na okoliczności wchodzące w zakres przesłanek nieważności postępowania. W tym też sensie, jeżeli w składzie sądu zasiada sędzia, który podlega wyłączeniu na mocy 48 k.p.c., to taki skład sądu jest składem nienależytym, jeżeli udział tego sędziego uzasadnia wniosek, że także sąd stał się sądem pozbawionym cech niezawisłości i bezstronności. Zarzut nienależytego składu sądu, w perspektywie zasady niezawisłości i bezstronności, może być także podniesiony jako zarzut naruszenia prawa procesowego. Sprzeczność składu sądu orzekającego z przepisami prawa albo sytuacja, w której w rozpoznawaniu sprawy brał udział sędzia wyłączony z mocy ustawy stanowi wymienioną w art. 379 pkt 4 k.p.c. przesłankę nieważności postępowania, w granicach zaskarżenia braną pod uwagę z urzędu przez sąd drugiej instancji (art. 378 § 1 k.p.c.), jak i Sąd Najwyższy w postępowaniu kasacyjnym (art. 398 § 1 pkt 3 i art. 398¹³ § 1 in fine k.p.c.). W razie uchylenia przez sąd drugiej instancji wyroku sądu orzekającego ze względu na sprzeczność z przepisami prawa (art. 379 pkt 4 k.p.c.) i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, ponowne rozpoznanie sprawy przez sąd pierwszej instancji w tym samym składzie jest niemożliwe (art. 386 § 5 in fine k.p.c.). Sytuacja, w której w składzie sądu uczestniczyła osoba nieuprawniona, albo jeżeli w sprawie orzekał sędzia wyłączony z mocy ustawy, a strona przed uprawomocnieniem się

wyroku nie mogła domagać się wyłączenia, stanowi też przesłankę wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem (art. 401 pkt 1 k.p.c.).

Praktyczne stosowanie tych przepisów jest już zresztą przedmiotem dość licznych orzecznictwa (por. postanowienia Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 14 października 2021 r., II AKa 154/21, LEX nr 3251903 i postanowienia Sądu Najwyższego: z 16 września 2021 r., I KZ 29/21 i z 29 września 2021 r., V KZ 47/21, LEX nr 3230203; z 28 kwietnia 2021 r., IV CZ 5/21, LEX nr 3269908 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 15 kwietnia 2021 r., III PSKP 13/21, OSNP 2022/2/11 a także wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 4 listopada 2021 r., III FSK 3626/21, LEX nr 3254005 i postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego z 5 lutego 2020 r., I OSK 1394/18, PiP 2021 nr 9, s. 141 z glosą M. Dobrowolskiego; PiP 2021 nr 9, s. 149, z glosą M. Radajewskiego).

W tym oświeceniu warto zwrócić uwagę na kolejny judykant zapadły w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego stanowiący kontynuację kierunku orzecznictwa Izby, wyznaczonego uchwałą III PZP 1/22.

Chodzi o wyrok Sądu Najwyższego z 18 października 2022 r., I USKP 119/21 (niepubl.), w którym ustosunkowując się do kasacyjnego zarzutu nieważności postępowania z powodu nienależytej obsady sądu w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c., uwypuklono, że przeprowadzenie przez Sąd Najwyższy badania okoliczności powołania sędziego sądu powszechnego na wyższe stanowisko w strukturze sądów powszechnych na podstawie uchwały Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w składzie określonym w ustawie z 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r., poz. 3) może prowadzić do uznania, że w odniesieniu do tego sędziego zachowane zostały standardy warunkujące postrzeganie sądu jako bezstronnego i niezależnego. Wyklucza to zasadność kasacyjnego zarzutu nieważności postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.).

Ad casum, sędzia, którego dotyczyły zarzuty skargi kasacyjnej, w czasie swojej prawie 30-letniej kariery zawodowej (poczynając od 1990 r. aż do nominacji w 2019 r. na sędziego Sądu Apelacyjnego) nie był delegowany do Ministerstwa Sprawiedliwości ani do innych organów lub instytucji podległych Ministerstwu. Jego kariera zawodowa sprowadzała się do zajmowania kolejno stanowisk sędziego Sądu Rejonowego, Sądu Okręgowego i Sądu Apelacyjnego. Pełnił funkcje przewodniczącego wydziału w Sądzie Rejonowym, zastępcy przewodniczącego oraz sędziego wizytatora w Sądzie Okręgowym. Stanowiska funkcyjne zajmowane przez niego znajdowały się wewnątrz struktury organizacyjnej sądów powszechnych.

Sąd Najwyższy nie znalazł w aktach osobowych sędziego żadnych okoliczności dotyczących życia zawodowego lub pozazawodowego sędziego, które mogłyby w jakikolwiek sposób podważać zaufanie do jego niezawisłości.

wisłości i bezstronności. Sędzia ten orzekał w Sądzie Apelacyjnym na jednodniowych delegacjach (tzw. delegacjach prezesowskich) od 2010 r. do 2018 r., następnie od września 2017 r. do czerwca 2019 r. orzekał w tym Sądzie na podstawie kolejnych sześciomiesięcznych delegacji Ministra Sprawiedliwości. Za każdym razem o taką delegację występował Prezes Sądu Apelacyjnego i była ona poprzedzana pozytywnymi opiniami kolegium Sądu Apelacyjnego oraz kolegium Sądu Okręgowego. Sędzia zgłosił swoją kandydaturę na stanowisko sędziego Sądu Apelacyjnego na obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z sierpnia 2018 r., wkrótce po wybraniu przez Sejm sędziów-członków Krajowej Rady Sądownictwa działającej w składzie i utworzonej w trybie ustawy z dnia 18 grudnia 2017 r. Był jedynym kandydatem na to wolne stanowisko. Otrzymał nominację na sędziego Sądu Apelacyjnego przed podjęciem przez Sąd Najwyższy w pełnym składzie połączonych Izb Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

uchwały z 23 stycznia 2020 r. W stosunku do sędziego nie prowadzono postępowania dyscyplinarnego, nie wydano wytyku w trybie administracyjnym (art. 37 § 1 u.s.p.) ani wytyku w trybie judykacyjnym (art. 40 § 1 u.s.p.). W żadnej ze spraw z referatu opiniowanego nie złożono skargi na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki.

Tym samym, mając na uwadze kryteria oceny bezstronności i niezawisłości sędziego, wynikające z uzasadnienia uchwały połączonych Izb Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2020 r. Sąd Najwyższy rozpoznający sprawę objętą wyrokiem I USKP 119/21, doszedł do wniosku, że nie ma argumentów, które mogłyby podważać zaufanie do bezstronności sędziego, którego dotyczyły zarzuty kasacyjne. Jego 30-letnia kariera zawodowa, rozwijająca się kolejnymi etapami i zasłużonymi awansami, na których uzyskiwał same pozytywne oceny swojej pracy, pozwala na taki wniosek.

Bibliografia/References

- Garlicki, L. (2019). *Polskie prawo konstytucyjne*. Wolters Kluwer Polska.
- Garlicki, L. (2021). Trybunał Strasburski a kryzys polskiego sądownictwa. Uwagi na tle wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 19.12.2020 r., Ástráðsson przeciwko Islandii. *Przegląd Sądowy*, (4).
- Grajewski, K. (2020). Dysfunctionality of the National Council of the Judiciary in the Polish Constitutional System After Statutory Changes. Głos do uchwały SN z dnia 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20. *Gdańskie Studia Prawnicze*, (4). <https://doi.org/10.26881/gsp.2020.4.12>
- Hermeliński, W., Nita-Światłowska, B. (2021). Głos do wyroku Wielkiej Izby ETPC z dnia 1 grudnia 2020 r., skarga nr 26374/18, Gudmundur Andri Ástráðsson przeciwko Islandii. *Europejski Przegląd Sądowy*, (5).
- Kappes, A., Skrzydło, J. (2020). Czy wyroki neo-sędziów są ważne? — rozważania na tle uchwały trzech połączonych Izb Sądu Najwyższego z 23.01.2020 r. *Palestra*, (5).
- Łazarska, A. (2020). Refleksje na temat czynników 'mrozących' europejski dialog prejudycjalny. *Europejski Przegląd Sądowy*, (12).
- Stefański, K. (2021). Konsekwencje ukarania sędziego przez Izbę Dyscyplinarną Sądu Najwyższego. *Państwo i Prawo*, (12).
- Szumlik, B. (2008). *Pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej*. C.H.BECK.
- Tuleja, P. (2020). Ustrojowe znaczenie uchwały SN z 23.01.2020 r. *Państwo i Prawo*, (10).

Dr Eliza Maniewska, doktor nauk prawnych, absolwentka Wydziału Filozofii oraz Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1998 r. zatrudniona w Sądzie Najwyższym, obecnie na stanowisku członka Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego. W 2007 r. zdała egzamin sędziowski z wynikiem bardzo dobrym; wpisana na listę radców prawnych. Od 2018 r. adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego w Katedrze Prawa Pracy i Polityki Społecznej. Autorka wielu publikacji z zakresu prawa pracy oraz prawa konstytucyjnego. Współautorka — wraz z SSN Kazimierzem Jaśkowskim (obecnie w stanie spoczynku) — Komentarza do Kodeksu pracy, który doczekał się już 12 wydań.

Dr Eliza Maniewska, Doctor of Law, graduate of the Faculty of Philosophy and the Faculty of Law and Administration at Warsaw University. Since 1998, she has been employed in the Supreme Court, currently as a member of the Supreme Court Research and Analyses Office. In 2007 she passed the judicial exam with a very good result; entered on the list of legal advisers. From 2018, a lecturer at the Faculty of Law and Administration of the University of Warsaw in the Department of Labour Law and Social Policy. Author of many publications in the field of labour law and constitutional law. Co-author — together with SSN Kazimierz Jaśkowski (currently retired) — Commentary on the Labour Code, which has 12 editions.